

Jindřich Šrajer: Plodnost v kontextu starozákonního manželství

Rozhodující pro starozákonní pojetí manželství je zpráva o stvoření: Ve starší jahvistické zprávě o stvoření (Gn 2,4b až 2,24) jsou zdůrazněny jen sounáležitost muže a ženy, opuštění otce a matky a skutečnost, že se (muž a žena) mají stát jedním tělem (Gn 2,23n). Mladší zpráva o stvoření kněžského spisu vyzdvihuje podobnost muže a ženy s Bohem (Gn 1,27) a vystavuje manželství Božímu požehnání, spolu s příkazem k plodnosti a kulturní výzvou (Gn 1,28).¹ Manželství a rodina jsou vnímány jako Bohem chtěná a jím utvořená fundamentální lidská společenství.²

1. Manželství - společenství lásky muže a ženy k plození nového života

Manželství je viděno jako společenství lásky muže a ženy k plození nového života.³ Manželství není na žádném místě nahlíženo jako by bylo Bohem ustaveno jen za účelem plození potomstva, nýbrž jako osobní manželské společenství: Muž a žena se mají stát jedním tělem. Bůh je stvořil jako muže a ženu, protože jim chtěl darovat vzájemnou radost, mužského a ženského společenství. Manželská láska má hodnotu sama o sobě a není zde jen k plození potomstva.⁴

Ve Starém zákoně se nenacházejí jen příklady hluboké vzájemné manželské lásky, nýbrž také výslovná výzva k ní. Adna předává svoji dceru Sáru mladému Tobijášovi následujícími slovy: „Svěřuji ti do péče svou dceru, nezarmucuj ji po všechny dny svého života“ (Tob 10,13). Ke třem věcem, které se líbí Bohu a lidem, patří podle knihy Ježíše Siracha, „když se žena s mužem vzájemně snáší“ (Sir 25,1; srov. Př 5, 18 – 20). Dobrá manželka, která svému muži dělá radost a čest, je nadmíru chválena (Sir 26, 1-4. 13-21; 40,23).

Manželské spojení muže a ženy je obrazné znázornění Boží smlouvy s člověkem.⁵ Pohlavní spojení není ospravedlněno jen z důvodu plození, jakkoliv je sexualita viděna pod aspektem plození. Podle Ex 21,10 se má manžel se svou ženou pravidelně setkávat, a ta mu v tom nemá odpírat. Žena má nezávisle od plození nárok na sexuální uspokojení.⁶ Sexualita v manželství totiž slouží k fyzickému a psychickému naplnění muže a ženy.⁷

Na vztah muže a ženy se ve Starém zákoně v první řadě nahlíží z pohledu osobní lásky a věrnosti, ne tedy z hlediska plození a výchovy potomstva, i když plodnost stojí přesto velmi

¹ Srov. Lexikon Medizin, Ethik, Recht, Hg. von E. Albin, u. a., Freiburg 1992, s. 290. Srov. W. Molinski, Theologie der Ehe, Aschaffenburg 1976, s. 17-23.

² „Manželství má podíl na dobrech Bohem stvořených věcí (Gn 1,31). Pojetí manželství stojí v protikladu k mytologizaci manželství u sousedních národů Izraele, kteří jej spojili se světem bohů, ve kterém je milováno, prožívá se svoboda, plodí se děti. Toto spojení s mytickým, kosmickým děním nevedlo nakonec k ocenění manželství a rodiny, nýbrž k odosobnění, k pochybnému kultu bohů plodnosti a ke kultické prostituci. Podle starozákonního zjevení je naproti tomu manželství lidské, avšak od Boha chtěné společenství“ (A. Günthör, Anruf und Antwort. Handbuch der katholischen Moraltheologie, Bd.3., Schönstatt, s. 77) [Překlad autora]

³ Srov. P. N. Lennson, Jüdische Religion, s. 13n. in: Ethik der Religionen – Lehre und Leben, Hg. von M., Klöcker, U. Tworuschka, Bd.1. Sexualität, München 1984, s. 11-35.

⁴ Srov. J. Bekmann, Empfängnisverhütung?, s. 15. in: Kindersegen und Geburtenkontrollle, Hamburg 1964, s. 11-27.

⁵ Srov. F. Furger, Ethik der Lebensbereiche. Entscheidungshilfen, Freiburg 1992, s. 74.

⁶ Srov. Wörterbuch Ethik der Weltreligionen. Die wichtigsten Unterschiede und Gemeinsamkeiten, Hg. von M. Klöcker, u.a., Gütersloher 1995, s. 39. Lidská heterosexuality je podle Starého zákona dílo stvořitele a jakožto Boží dar je vcelku dobrá. Positivní postoj Starého zákona k sexualitě je nejmarkantněji demonstrován užitím manželství jako analogie ke vztahům mezi Hospodínem a jeho lidem ze strany proroků (Iz 54, 1-10; Jer 2,2n; 31,3n; Ez 16; Oz 2, 14-22). Po prvním pádu začíná být sexualita pocíťována jako křehké vlastnictví, které člověk musí chránit před zneužitím druhými a také sebou samým. (Srov. k tomu K.H. Peschke, Křesťanská etika, Vyšehrad, Praha 1999, s. 353 - 355.)

⁷ Wörterbuch Ethik der Weltreligionen, s. 162.

v popředí. Je chápána jako podstatný cíl manželství. Boží požehnání určené prvnímu lidskému páru „Plodte a množte se“ (Gn 1,28) přisuzuje plodnost manželství pro všechny časy. Toto požehnání však nebude nikdy interpretováno jako neomezený příkaz k plození. Příkaz k plození má být viděn v souvislosti s výzvou k panování „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“ (Gn 1,27). Člověk jako obraz Boží si má podmanit zemi a naplnit ji; jemu je svěřeno dílo stvoření k zodpovědnosti.⁸

2. Nesmírná hodnota plodnosti

Boží požehnání pro manželství vyjadřuje víru Izraele, že děti jsou pozváním a darem Božím, „darem Pána“ člověku (Žalm 127, 3-5; 128, 3-6; srov. Ex 1,21; Žalm 113,9) a jeho požehnáním,⁹ jako i, že manželství slouží v Božím plánu předávání života a rozmnožování lidského rodu.¹⁰ Plodnost je vysoce ceněna jako Boží dar. Bůh je „přítel života“ (Mdr 11, 26), který manifestuje zrozením každého nového života svůj souhlas s dílem stvoření.¹¹ Plodnost je považována za nesmírnou hodnotu, které je všechno ostatní přiřazeno.¹² Prorok Malachiáš říká o manželství: „Což on neučinil člověka jednoho a nedal mu částku ducha? Oč má ten jeden usilovat? O Boží potomstvo“ (Mal 2,15).

Když Rebeka opouštěla svůj rodičovský dům, dostalo se jí na cestu svatebního přání: „Bud' matkou nesčíslných tisíců, tvé potomstvo ať obsadí bránu těch, kteří je nenávidí!“ (Gn 24,60). Žena, která nemá děti, se mívá účelem svého bytí.¹³ Jinými slovy: smysl života ženy a její existence jsou ve všeobecnosti definovány rozením dětí (srov. např. 1 Sam 1, 1-20).¹⁴ Zasvěcené panenství jako životní forma je neznáma.¹⁵ Současně platí, že muž který se vědomě rozhodne nevstoupit do manželství se provinuje proti Božskému přikázání, starat se skrze potomstvo o trvání lidského rodu. Zemřít před vstupem do manželství, je považováno za neštěstí (Sd 11,37).¹⁶ Požehnání plodnosti v Gn 1, 28 bylo tedy prakticky chápáno jako přikázání.¹⁷

Plodnost v manželství byla ve Starém zákoně ještě silněji zdůrazněna skrze povolání Abraháma, spojeného s příslibem zvláštního Božího požehnání a bohatého potomstva (Gn 12,2n). Protože plodnost stále více platila jako naplnění potřeb společenství a ne přání a zájmů jednotlivce,¹⁸ spatřují Izraelité v tomto požehnání bytí lidu Izraelského. Věřící Izraelita pak očekává mezi potomstvem svého lidu příslibeného mesiáše, který pro něho znamená naději na podíl na mesiášské spáse.¹⁹

Plodnost je ve Starém zákoně vždy viděna v souvislosti s předznamenáním Božím požehnáním.²⁰ Početné potomstvo je znamením Boží přízně (Gn 24,60; Rut 4,11n), obzvláště synové, protože oni jsou pokračovateli rodiny a rozšiřují její vliv (Žalm 127, 3-5). Zplodit

⁸ Srov. E. Schockenhoff, Ethik des Lebens. Ein theologischer Grundriss, Mainz 1993, s. 382, 385.

⁹ Srov. tamtéž, s. 385.

¹⁰ Srov. K.H.Peschke, Křesťanská etika, s. 416.

¹¹ Srov. E. Schockenhoff, Ethik des Lebens, 385.

¹² Wörterbuch zur biblischen Botschaft, Hg. von X. Léon-Dufour, Freiburg 1964, s. 115. Manželství má punc patriarchální instituce. Manželství je předně chápáno jako instituce, která má sloužit základním přirozeným potřebám národa a jednotlivce. Mít mnoho dětí představovalo v hospodářských a kulturních poměrech starozákonního Božího lidu, sociální jistotu a blahobyt (srov. W. Molinski, Theologie der Ehe, 13n.)

¹³ G. Friedrich, Sexualität und Ehe, Rückfragen an das Neue Testament, Stuttgart 1977, s. 81n.

¹⁴ Srov. J. Dolista, Naděje vložena do manželství, Olomouc 1994, s. 34.

¹⁵ Srov. P. N. Lennson, Jüdische Religion, s. 13n.

¹⁶ Srov. Wörterbuch Ethik der Weltreligionen, s. 38. Srov. W. Molinski, Theologie der Ehe, s. 14n.

¹⁷ Srov. Lexikon für Theologie und Kirche, Bd. 3., 1995, s. 496.

¹⁸ Srov. K.H.Peschke, Křesťanská etika, s. 354.

¹⁹ Srov. Lexikon Medizin, Ethik, Recht, s. 290.

²⁰ Srov. B. Fraling, Sexualethik. Ein Versuch aus christlicher Sicht, Paderborn 1995, s. 127.

syny je největší touhou a přáním ženy. Ráchel volá k Jakobovi: „Dej mi syny! Nedáš-li, umřu“ (Gn 30,1) a Lea volá: „Jaké štěstí!“ (Gn 30,11nn). Stává se to obsahem modlitby manželů (Gn 25,21; 30,6; 1 Sam 1, 10n, 20, 26n). Je tím zajištěna láska muže (Gn 30,20). Syn je důvodem k radosti. Tak se raduje Sára z narození svého syna Izáka: „Bůh mi dopřál, že se mohu smát. Se mnou ať se směje každý, kdo o tom uslyší“ (Gn 21,6).

V dítěti se stává patrnou předcházející starost a láska vůči člověku. Věřící lid Izraele ví, jak si Bůh již v mateřském lůně dítě volá, volí a miluje. Zaznívá to v žalmu 139: „V životě mé matky jsi mě utkal“. V popisu povolání Jeremiáše čteme: „Dříve než jsem tě vytvořil v životě matky, znal jsem tě...“ (Jer 1,5).²¹

Neplodnost je pro ženu ostudou (Gn 30,23), neštěstím (1 Sam 1, 15n) nebo trestem Božím (Lv 20, 20n; Iz 47, 9; Jer 18, 21; Oz 9, 11-16). Vede ke krizi manželství (Gn 16, 3 –6; 30, 1-8; 1 Sam 1, 2-7). Zemřít bez dětí, je jako by zbytečně prožitý život: ztratit svoji vlastní životní stopu, zcela zemřít. Když jsou zde moje děti, žiji v nich dál; je to způsob nesmrtelnosti, které dosahují skrze potomstvo. Proto je to nejvyšší podmínka života, mít potomstvo a tím zůstat v zemi živých.²²

3. Starost o potomstvo – víc než přísná monogamie

Plození ve Starém zákoně má na základě Božího požehnání a očekávání slíbeného mesiáše takovou váhu, že kvůli plodnosti je zde přípustná praxe spolužití s otrokyněmi a polygamie. Přesto je ve Starém zákoně silná tendence k monogamii.²³

Takzvaná povinnost švagrovského manželství (levirátského manželství) vyjadřuje, že starost o potomstvo je důležitější než manželská věrnost: zemře-li muž bezdětný, pak se má nejbližší příbuzný – většinou bratr zemřelého resp. švagr (=lévir) ženy – manželsky spojit s vdovou a zplodit nový život. Podle zprávy v Gn 38 se Onan této povinnosti vyhnul, přičemž zlo Onana nespočívalo v přerušované souloži, nýbrž především v tom, že svému zemřelému bratrovi nezplodil žádného potomka a nemohl mu tím zprostředkovat účast na mesiášské říši.²⁴

4. Shrnutí

1. Ve Starém zákoně stojí plození silně v popředí. Rozhodující pro správné chápání plodnosti ve Starém zákoně je od Boha přislíbené požehnání. Boží požehnání prvnímu páru přislubuje manželství plodnost po všechny časy. Plození lidstva je pojímáno jako smysl a význam manželství²⁵, které je přesto osobním společenství.
2. I když plodnost stojí silně v popředí, nebylo interpretováno požehnání plodnosti nikdy jako absolutní příkaz k plození.
3. Početné potomstvo je považováno za projev Boží přízně. Dítě je důvod k radosti. Každé dítě manifestuje Boží souhlas s dílem stvoření. Neplodnost je pro ženu hanou, neštěstím nebo trestem Božím.

²¹ Srov. H. Krätzl, *Kinder – Zeichen der Hoffnung*, s. 9. in: *Kinder – (k)ein Wert?*, (Brennpunkt Familie, 44), Wien 1989, s. 7-20.

²² Srov. J. kard. Ratzinger, *Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche an der Jahrtausendwende. Ein Gespräch mit Peter Seewald*, Stuttgart 1996, s. 207n. Srov. také J. Dolista, *Naděje vložena do manželství*, s. 34.

²³ Srov. A. Günthör, *Anruf und Antwort*, Bd. 3., s. 79.

²⁴ Srov. *Handbuch der christlichen Ethik*, Bd. 2., Hg. von A. Hertz, u.a., Freiburg 1993, s. 152. Ještě „Casti connubi“ zdůvodňovalo odkazem na toto místo zákaz zabránění početí. V tradici byl považován každý výron semene mimo manželský akt za trestné mrhání stvořitelkou životní silou. Je to srovnáváno s vraždou (srov. *Wörterbuch Ethik der Weltreligionen*, s. 163).

²⁵ Srov. A. Günthör, *Anruf und Antwort*, Bd.3.,s. 77.